Phật giáo đồng hành cùng dân tộc trong 2 cuộc kháng chiến (thông qua tư liệu một số ngôi chùa ở Hà Nội)

ISSN: 2734-9195 10:10 31/03/2026

Phúc Lâm tự là một ngôi chùa thờ Phật, tọa lạc trên bờ tả sông Đáy. Chùa có kiến trúc chữ Đinh, có tòa đại điện 5 gian, 2 dĩ, thông với tòa thượng điện.

Tác giả: **Thạc sĩ Nghiêm Văn Hợp** (sưu tầm)

(Tư liệu được thống kê từ một số tự viện trên địa bàn Hà Nội)

1. Xã Hoài Đức

1.1. Chùa Linh Tiên- thôn Cao Xá

Chùa Linh Tiên quán- bên cạnh những giá trị nổi bật, minh chứng về quan niệm "*Tam giáo đồng nguyên*"; là 1 trong *"Đan Sơn tứ quán"* của xứ Đoài xưa (là Linh Tiên quán, Viên Dương quán, Lão Quân quán và Diêm Xá quán) thì còn là cơ sở cách mạng trong thời kỳ kháng chiến chống Thực dân Pháp xâm lược.

Dưới khám thờ Cửu Thiên Huyền Nữ có 1 giếng tròn, sâu chừng 0,8 m, tương truyền đây là lò luyện đan tu Tiên của các vị đạo sỹ xưa, có hầm lò thông ra ngoài làng (còn gọi là Huyện Đan Sa).

Năm 1998, trong lần nạo vét Huyệt Đan Sa thì dân làng Cao Xá phát hiện ra 1 căn hầm bí mật rất rộng, có thể ẩn náu được tới 10 người. Đất xung quanh thành hầm nhẵn bóng là do nhiều người đã đứng tì vào. Trong hầm có 2 lỗ thông hơi trông như 2 chiếc ngà voi xuyên lên phía sau tượng Đức Ông và kiệu Cửu Thiên Thánh Mẫu.

Theo các cụ trong làng như cụ Ngô Văn Bùng, cụ Hoàng Thị Lựu, cụ Phan Thị Nhưng cho biết, thì đây là căn hầm được đào cuối năm 1947, đầu năm 1948 để bảo vệ cán bộ cách mạng hoạt động kháng chiến nằm vùng. Liệt sĩ Ngô Văn Phong- Chủ tịch xã Sơn Trang; liệt sĩ Vi Lùn... cùng các đồng chí Chu Danh Bích, Lê Thanh, Bình Sơn... đã từng ẩn náu, hội họp ở đây để lãnh đạo phong trào kháng chiến, tổ chức các hoạt động diệt tề, trừ gian, chống Thực dân Pháp lập

bốt xây đồn ở địa phương. Cuối năm 1951, kẻ địch đã nghi vấn trong chùa có hầm, chúng đã bắt và đánh đập, tra tấn dã man ông Thản là người ở giúp cụ sư Lâm lúc đó, nhưng ông Thản vẫn một mực không khai...

Cụ Hoàng Thị Lựu cho biết thêm, trong thời gian đào hầm, chính cụ đã mua hàng chục cái bị cói để giúp cán bộ, du kích đào hầm chuyển đất đổ xuống ao để xóa dấu vết. Năm tháng trôi đi, đến nay căn hầm vẫn được bảo vệ nguyên vẹn cùng với nhiều dấu tích và hiện vật quý, trong đó vẫn còn cả những chiếc khuy áo, khuy giầy da, bình tông, đạn súng ngắn...

Ngày 09/01/1990, chùa Linh Tiên được xếp hạng Di tích Lịch sử- Văn hóa cấp Quốc gia.

Huyệt đan sa- Hầm bí mật trong chùa Linh Tiên quán, xã Hoài Đức

1.2. Chùa Đỗng Minh- thôn Phú Đa

Chùa làng thôn Phú Đa có tên hiệu là chùa Đỗng Minh. Trong thời kỳ kháng chiến chống Thực dân Pháp, đã có một sư ông, quê ở làng Đăm trụ trì tại đây,

vừa thắp hương thờ Phật, vừa hoạt động cách mạng. Cụ dã có công giúp đỡ, bảo vệ cán bộ hoạt động kháng chiến. Cụ đã bị giặc Pháp bắn chết. Dân làng ghi nhớ công ơn, vẫn thường gọi là Cụ sư Đăm.

1.3. Chùa Nội An- thôn Cựu Quán

Theo văn bia ghi lại thì chùa được tu bổ lớn vào năm Canh Thân- 1680, đời vua Lê Hy Tông, niên hiệu Vĩnh Trị thứ năm. Chùa hiện còn lưu giữ 3 tấm bia đá cổ được khắc vào năm 1680 sau khi trùng tu chùa và 1 quả chuông đúc thời Minh Mạng thứ 6 năm 1825. Ngoài việc lễ bái của nhân dân, chùa còn là nơi xuất phát của Tự vệ và Nhân dân tham gia đi giành chính quyền và tập hợp quần chúng dân làng, tổ chức mít tinh, hội họp, tuyên truyền các chủ trương, đường lối của Đảng và Nhà nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa trong những ngày đầu Cách mạng tháng Tám năm 1945.

Thời kỳ kháng chiến chống Mỹ, chùa được sử dụng làm nơi cất giấu vũ khí, lương thực cho bộ đội nên ngày 01/11/2007, Chủ tịch UBND tỉnh Hà Tây (cũ) đã tặng Bằng khen cho chùa vì *"Đã có thành tích tham gia trong cuộc kháng chiến chống Mỹ, cứu nước"* theo Quyết định số 954/QĐ-UBND.

Chùa thường được sử dụng làm nơi họp hành, tổng kết mừng thắng lợi, liên hoan chào đón các sự kiện lớn của đất nước, của các phong trào thi đua yêu nước của địa phương. Trong chùa có Nhà bia tưởng niệm 17 liệt sỹ là những người con thân yêu của làng đã hy sinh anh dũng trong sự nghiệp bảo vệ và xây dựng quê hương, đất nước.

Ngày 27/02/2026, chùa Nội An được UBND Thành phố Hà Nội xếp hạng Di tích Kiến trúc Nghệ thuật theo Quyết định số 882/QĐ-UBND; trụ trì chùa hiện nay là sư cô Thích Hạnh An- Ủy viên Phân ban đào tạo Giảng sư và bồi dưỡng nghiệp vụ Hoằng pháp thuộc Ban Hoằng pháp T.Ư GHPGVN.

1.4. Chùa Tp Phúc- thôn Yên Vnh

Sư cụ Đàm Tính (giác linh)- nguyên trụ trì chùa, được Chủ tịch Hội đồng Bộ trưởng nước Cộng hòa Xã hội chủ nghĩa Việt Nam tặng Huy chương Kháng chiến hạng Nhì vì "*đã có thành tích trong cuộc kháng chiến chống Mỹ, cứu nước*" vào ngày 22/4/1989.

2. Xã An Khánh

2.1. Chùa Đại Bi- thôn Đông Lao

... Từ tháng 10/1944, An toàn khu của Xứ ủy Bắc Kỳ chuyển từ Bắc Ninh về Hà Đông. Xứ ủy quyết định lấy một vùng tương đối rộng, bao gồm nhiều làng ở Nam Hoài Đức, Đan Phượng và một vùng ở huyện Quốc Oai (Sơn Tây). Khu vực An toàn khu ở Nam Hoài Đức gồm các làng Tây Đại Mỗ, Vạn Phúc, La Phù, La Dương.

Trong đó, La Dương là nơi có cơ quan chính của Xứ ủy. Một đồng chí Xứ ủy viên được giao nhiệm vụ tìm địa điểm để đặt cơ sở điện đài của An toàn khu. Làng Đông Lao có cơ sở cách mạng từ trước, lại gần làng La Dương nên đồng chí này quyết định chọn nơi đây làm cơ quan điện đài. Theo lời giới thiệu của các anh Nguyễn Đình Tân và Nguyễn Đình Độ, các cán bộ Xứ ủy quyết định đưa điện đài về chùa Đại Bi ở xóm chùa- một xóm trại nhỏ, xa khu cư trú chính, song lại nằm sát đê, vừa thuận tiện đi lại, vừa kín đáo.

Hơn nữa, chùa Đại Bi lúc đó do ông Trần Thái Khôi- thân sinh ra đồng chí Trần Thái Tri trông coi. Nhà ông ở kề chùa. Qua một vài lần đến thăm chùa và gặp gỡ ông Khôi, theo sự giới thiệu của đồng chí Trần Thái Tri, các cán bộ Xứ ủy thấy chùa có thể đảm bảo cho việc đặt điện đài. Vào một ngày cuối tháng 12/1944, điện đài bí mật chuyển từ địa điểm tập kết là làng La Khê về chùa Đại Bi. Đây là

1 máy phát tin từ Mađagatxca chuyển về. Mỗi khi phát, máy được đặt ở sau bệ Phật Quan âm và được nối với ăng ten bằng 1 sợi dây đồng luồn qua cửa sổ sau hậu cung, lẫn vào các cành cây xung quanh. Phát tin xong, máy lại được cho vào chum to, chôn kín đáo ở kề tường phía ngoài đầu hồi chùa, trên đường đi xuống đền thờ Nguyễn Công Triều. Người trực tiếp sử dụng máy phát tin là đồng chí Hoàng Mỹ (tức Trần Hiệu).

Đồng chí Trần Thái Tri là người phụ trợ đắc lực cho đồng chí Hoàng Mỹ mỗi khi máy làm việc, thường đóng giả làm người đi mua tơ (vì nhà ông Trần Thái Khôi chăn tằm) hoặc là người vào xin sớ. Để đảm bảo bí mật tuyệt đối, mỗi khi máy làm việc, bà Nguyễn Thị Nhỡ- vợ ông Trần Thái Khôi đem thóc ra xay ở gần chỗ đặt máy. Bà Nguyễn Thị Nhỡ còn làm nhiệm vụ nấu ăn cho đồng chí Trần Hiệu, được bố trí ở trong chùa. Vào những ngày tuần tiết của chùa, khách vào lễ nhiều nên máy không làm việc.

Các phương án đề phòng bất trắc xảy ra cũng được các cán bộ Xứ ủy và gia đình ông Khôi tính đến. Do yêu cầu bảo vệ sự bí mật tuyệt đối của điện đài nên một Tổ tự vệ gồm các đồng chí trung kiên nhất được lập ra. Nhờ phương án cùng các biện pháp trên mà về sau, tuy giặc Nhật có phát hiện được tín hiệu lạ phát đi ở trong vùng, chúng cho tay chân về lùng sục nhưng không sao tìm ra được địa điểm phát tín hiệu cụ thể.

Như vậy, cùng với các làng xã trong An toàn khu của Xứ ủy ở Nam Hoài Đức, cán bộ và quần chúng cách mạng làng Đông Lao đã góp một phần công sức vào công việc chuẩn bị giành chính quyền đang diễn ra rất khẩn trương của Đảng từ cuối năm 1944 đến tháng 8/1945, đã đảm nhiệm một khâu công việc quan trọng của cách mạng là bảo đảm tốt thông tin liên lạc để giúp Đảng chỉ đạo có hiệu quả phong trào cách mạng trong vùng. Do có công nuôi giấu cán bộ và bảo vệ cơ quan của Xứ ủy, gia đình bà Nghiêm Thị Thục và gia đình ông Trần Thái Khôi về sau được Nhà nước tặng "*Bằng có công với nước*"...

Ngày 28/6/1996, chùa Đại Bi được xếp hạng Di tích Lịch sử- Văn hóa cấp Quốc gia. Hiện nay, trông nom chùa là ông Trần Thái Hòe.

Chùa Đại Bi- thôn Đông Lao, xã An Khánh (sưu tầm)

2.2. Chùa Vng L- thôn Ng Câu

Chùa nằm ở cuối làng, thường được gọi là chùa Ngự Câu theo địa danh của thôn, trong một không gian tương đối quang đãng, cạnh ngôi Đình làng và là một điển hình về nghệ thuật kiến trúc thế kỷ XIX.

Chùa quay hướng Tây Nam, trong tư duy của người Việt xưa truyền lại, hướng này nhằm ân phúc của Phật và Bồ tát, vì hướng này hợp với quy luật âm dương đối đãi về sự phát sinh phát triển khiến thần linh luôn có mặt để hỗ trợ những nhu cầu cuộc sống và những mong ước của con người. Ở tòa Tiền đường là ban thờ Đức Ông với hình tượng một vị lương quan, mặt đỏ. Ngài ngồi đó nhằm chứng giám cho lòng thành của chúng sinh, đối xứng là bàn thờ Thánh Tăng mang hình tượng một cao tăng đội mũ pháp sư và vẫn như còn thoang thoảng lời truyền đạo.

Trong cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước, đình Ngự Câu được chọn làm nhà kho chứa lương thực, hàng hóa dự trữ của Nhà nước phục vụ cho đời sống và chi viện cho các chiến trường đánh Mỹ còn chùa Ngự Câu có hầm bí mật 3 gian nuôi giấu cán bộ thuộc Bộ chỉ huy Quân sự tỉnh Hà Tây (cũ) từ năm 1965- 1975.

Ngày 13/3/1990, Đình và chùa Ngự Câu được xếp hạng Di tích Lịch sử- Văn hóa cấp Quốc gia theo Quyết định số 208/ VH-QĐ của Bộ Văn hóa Thông tin.

Chùa Ngự Câu. Sưu tầm

3. Chùa Phúc Lâm- thôn Yên Thái, xã Sơn Đồng

Phúc Lâm tự là một ngôi chùa thờ Phật, tọa lạc trên bờ tả sông Đáy. Chùa có kiến trúc chữ Đinh, có tòa đại điện 5 gian, 2 dĩ, thông với tòa thượng điện. Hiện nay, chùa vẫn giữ được nhiều pho tượng cổ, có hoành phi ở chính điện, ghi chữ *"Phúc Lâm tự".* Hoành phi bên trái có ghi *"Hương hải thủy"*; hoành phi bên phải ghi *"Trạc quyết linh"*. Chùa có một quả chuông đồng đúc năm Tự Đức thứ 7 (1854), 1 khánh đồng đúc năm Thành Thái thứ 12 (1900).

Trong những năm tháng Đế quốc Mỹ tiến hành leo thang chiến tranh phá hoại miền Bắc, chùa là nơi cất giữ vũ khí của Quân chủng Phòng Không Không quân.

Ngày 24-5-2025, UBND thành phố Hà Nội đã ban hành Quyết định số 2617/QĐ-UBND công nhận chùa Yên Thái (Phúc Lâm tự) là Di tích lịch sử - nghệ thuật cấp thành phố. Trụ trì chùa hiện nay là Ni sư Thích Đàm Phụng.

Lãnh đạo xã Sơn Đồng trao bằng xếp hạng
Di tích cấp Thành phố cho Ni sư trụ trì chùa Phúc Lâm và Tiểu ban Quản lý di tích thôn Yên Thái.

4. Chùa Mu Hòa- thôn Minh Hòa 4, xã Dng Hòa

Chùa Mậu Hòa, còn được gọi là chùa Địa Linh. Từ trên đê sông Đáy nhìn xuống, dễ dàng nhận thấy ngôi chùa với đôi cột trụ cao vút, ở cổng chùa có đôi câu đối:

"Địa Linh tự cổ dư thiên tải
Đồng trụ cao siêu trực cửu trùng"
Dịch nghĩa là:
"Chùa Địa Linh đã có trên nghìn năm
Cột trụ cao vượt chín tầng mây"

Ngôi chùa thờ Phật, là nơi gửi gắm niềm tin tín ngưỡng của toàn dân. Khai thác tốt tư tưởng giáo lý đạo Phật cũng góp phần giáo dục đạo đức cho mỗi con người trong gia đình và xã hội. Trong cuộc kháng chiến chống Thực dân Pháp, chùa Mậu Hòa đã trở thành nơi bảo vệ cán bộ, du kích. Trong lòng chùa có hầm bí mật do sư thầy Nguyễn Văn Lục trụ trì, đã có công nuôi dưỡng, bảo vệ bí mật, an toàn cho nhiều cán bộ du kích về làng hoạt động qua lại, trú ngụ tại đây.

Trong cuộc kháng chiến chống Mỹ, cứu nước, cả 3 khu vực Đình- Đền- Chùa Mậu Hòa đều được Bộ Quốc phòng chọn làm địa điểm sơ tán vũ khí, khí tài trang bị của Bộ Tư lệnh Phòng không Không quân và Viện Quân y 265- Công an vũ trang. Được sự giúp đỡ và bảo vệ của toàn dân nên các đơn vị Quân đội, Công an về sơ tán làm việc tại đây đều được bảo đảm an toàn tuyệt đối trong suốt thời kỳ Đế quốc Mỹ leo thang chiến tranh phá hoại miền Bắc.

Ngày 12/12/1994, Bộ Văn hóa- Thông tin đã xếp hạng các công trình Đình- Đền- Chùa Mậu Hòa là Di tích Lịch sử- Văn hóa cấp Quốc gia. Trụ trì chùa Mậu Hòa hiện nay là sư thầy Thích Đàm Ninh thuộc Sơn môn Trăm gian.

Tài liệu tham khảo:

1. Lịch sử cách mạng của Đảng bộ và nhân dân xã Đức Thượng, Ban chấp hành Đảng bộ xã Đức Thượng, huyện Hoài Đức, TP Hà Nội, 2017, (1930- 2015), Nxb Hồng Đức;
2. Lịch sử cách mạng của Đảng bộ và nhân dân xã Kim Chung, Ban chấp hành Đảng bộ xã Kim Chung, huyện Hoài Đức, TP Hà Nội, 2019, (1930- 2019), Nxb Hồng Đức;
3. Lịch sử cách mạng của Đảng bộ và nhân dân xã Đông La, Ban chấp hành Đảng bộ xã Đông La, huyện Hoài Đức, TP Hà Nội, 2013, (1930- 2010);

4. Lịch sử cách mạng của Đảng bộ và nhân dân xã An Thượng, Ban chấp hành Đảng bộ xã An Thượng, huyện Hoài Đức, TP Hà Nội, 2018, (1930- 2015), Nxb Hồng Đức;
5. Lịch sử cách mạng của Đảng bộ và nhân dân xã Tiền Yên, Ban chấp hành Đảng bộ xã Tiền Yên, huyện Hoài Đức, TP Hà Nội, 2021, (1930- 2020), Nxb Thông tin và truyền thông;
6. Lịch sử cách mạng của Đảng bộ và nhân dân xã Minh Khai, Ban chấp hành Đảng bộ xã Minh Khai, huyện Hoài Đức, TP Hà Nội, 2014, (1930- 2010), Nxb Văn hóa thông tin.

Tác giả: **Thạc sĩ Nghiêm Văn Hợp** (sưu tầm)
(Tư liệu được thống kê từ một số tự viện trên địa bàn Hà Nội)